

بسم الله الرحمن الرحيم

[۸]

تحولات اجتهاد شیعی

مکتب اجتهادی
آخوند خراسانی

سید مصطفی محقق داماد

محقق داماد، سید مصطفی، ۱۳۲۴-۱۳۴۵، Mohaghegh Dama

مکتب اجتهادی آخوند خراسانی / سید مصطفی محقق داماد.

تهران: مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۳۹۷.

ص. ۳۸۴.

تحولات اجتهاد شیعی؛ ۱.

۸-۳۶-۶۵۶۷-۹۶۴-۹۷۸

فنیبا

اکثر مطالب کتاب حاضر قبلاً به صورت مقاله در مجله تحقیقات

دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی چاپ شده است.

ص. ۳۴۱.

نمایه.

اجتهاد

Ijtihad (Islamic law)

اجتهاد و تقلید

Ijtihad and taqlid*

مرکز نشر علوم اسلامی

BP۱۶۷/۲۷۶۴۷ ۱۳۹۷

۲۹۷/۳۱

۵۳۰۳۱۹۶

سرشناسه

عنوان و نام پدیدآور

مشخصات نشر

مشخصات ظاهری

فروست

شابک

وضعیت فهرست نویسی

یادداشت

یادداشت

یادداشت

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

شناسه افزوده

رده بندی کنگره

رده بندی دیویی

شماره کتابشناسی ملی

مرکز نشر علوم اسلامی

مکتب اجتهادی آخوند خراسانی

سید مصطفی محقق داماد

تألیف

کاوه حسن بیگلر

گرافیسٲ، طراح و اجرای جلد

کوثر

لیتوگرافی

دایره سفید

چاپ متن

حقیقت

صحافی

۱۰۰۰ نسخه

تیراژ

تابستان ۱۳۹۷

چاپ اول

تهران، خیابان شریعتی، ترسیده به مترو قیطریه،

ایستگاه پل رومی، پلاک ۱۷۹۰

تلفن: ۲۲۰۰۸۷۷۸ - ۲۲۶۰۶۴۱۴

فهرست مطالب

پیش‌گفتار.....	۷
گفتار نخست: بر تائیدی اجتهاد شیعی، مکتبها، حوزه‌ها و روشها.....	۱۱
گفتار دوم: عوامل مؤثر در احیای اجتهاد شیعی.....	۵۹
گفتار سوم: اجتهاد صناعت محور خراسانی.....	۱۰۷
گفتار چهارم: دیدگاه‌ها.....	۱۶۱
گفتار پنجم: اجتهاد بر محور عدالت.....	۱۸۳
گفتار ششم: نقش اصل عدالت در اجتهاد شیعی و توسعه حقوق بشر.....	۲۱۷
گفتار هفتم: جایگاه اصل کرامت انسانی در اجتهاد شیعی.....	۲۵۵
گفتار هشتم: اصل عدم ولایت و مستثنیات آن از نظر شیخ انصاری و محقق خراسانی.....	۲۷۷
گفتار نهم: اجتهاد مستمر شیعی در رویارویی با مسایل عصر حاضر.....	۳۰۷

فهرست منابع..... ۳۴۱

نمایه..... ۳۵۵

نمایه اشخاص..... ۳۵۷

ایه آیات..... ۳۶۹

نمایه احادیث..... ۳۷۲

نمایه اسامی..... ۳۷۳

چکیده انگلیسی..... ۳۷۴

پیش‌گفتار

۱. اجتهاد، به معنای نهایت تلاش برای دستیابی به احکام شرعی فرعی از منابع اصلی، در صورت تاریخی اسلام همواره در تحول، تغییر و توسعه بوده است. جالب است گفته شود که حتی واژه «اجتهاد» در ادوار مختلف دارای معنای واحد نبوده و در هر دوره معنای متفاوت و احياناً متناقضی به خود اختصاص داده است. در دوره صدر اسلام و در عصرائمه اطهار (ع) و اصحاب آنان، اجتهاد به معنای «عمل به رأی شخصی» تلقی می‌شده است. به همین دلیل، سخنانی از دانشمندان و فقیهان آن سلسله زمانی در مذمت اجتهاد به ما رسیده است.

مدارک تاریخی نشان می‌دهد که ابن جنید اسکافی از فقیهان اهل شیعی طرفدار اجتهاد بوده و شیخ مفید (متوفی ۴۱۲ق) علیه وی کتابی تحت عنوان *النقض علی ابن جنید فی اجتهاد الرای* تألیف کرده است. سید مرتضی (متوفی ۴۳۶ق) نیز در کتاب *الذریعه* چنین آورده است: «اجتهاد باطل است و امامیه، عمل به ظن و رأی و اجتهاد را جایز نمی‌دانند».

اما از قرن هفتم هجری، از یکسو اجتهاد در میان اهل سنت تعطیل و از

سوی دیگر، در میان فقیهان شیعی کلمه اجتهاد، معنای دیگری به خود گرفته و به معنای «بذل جهد و تلاش در جهت استنباط احکام شرعی از منابع و دلایل فقه اسلامی» به کار برده شده است. محقق حلی (متوفی ۷۶۶ق) در کتاب خود به نام *المعارج تحت عنوان «حقیقة الاجتهاد»* چنین می گوید: «و هو فی عرف الفقهاء بذل الجهد فی استخراج الأحکام الشرعیة، و بهذا الاعتبار یكون استخراج الأحکام من أدلة الشرع اجتهاداً» (اجتهاد در عرف فقها، بذل جهد و کوشش در امر استخراج احکام شرعیه است، و به این اعتبار، استخراج احکام از دلایل شرعی آن، اجتهاد می باشد).

از این زمان تا کنون هرچند تعریف فوق برای اجتهاد استقرار یافته، ولی در روش و مانتوا هرگز ثابت نبوده و در قرون و اعصار مختلف دگرگون شده است. شاید بتوان گفت، در آنچه نقش عمده در تحولات ایفا کرده، علم اصول فقه، همان دانشی است که در داهان ادبیات اسلامی به وجود آمده و روز به روز رشد یافته و فریه گزیده است. علم اصول یک روز در چند قاعده معدود برای فهم الفاظ کتاب سنت محدود بوده است، ولی به تدریج از دانشهای دیگر مباحث بسیار وسیعی در آن گنجانده شده و مندرج گشته تا آنکه به صورت فعلی درآمده است. پیدایش مکتبهای مختلف اصولی از یکسو و اجتهاد برای یافتن پاسخ نسبت به حوادث و رخدادهای تازه و جدید در زندگی انسانهای اهل ایمان از سوی دیگر، موجب تحولات عمیقی در تفقه و اجتهاد بوده است.

۲. یادداشتهای پیش روی شما اختصاص دارد به تحولات اجتهاد شیعی در قرن معاصر. یعنی قرنی که عوامل تحول در آن بسیار زیاد بوده است. قرنی که زندگی انسانها گویی نه با تحول تدریجی، بلکه با جهشهای پرشتاب

متحول شده و از سنت رو به مدرنیته نهاده است. صنعت و تکنولوژی مستقیماً با زندگی روزمره بشری روبرو شده و علم شریعت برای پاسخگویی در چالش قرار گرفته است.

۳. اکثر مباحث مندرج در این نگارش قبلاً به صورت مقاله در مجله تحقیقات حقوقی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی منتشر شده، ولی با ویرایش و پیرایش اینک به صورت حاضر تقدیم به دانشجویان ارجمند می‌گردد. البته برخی مباحث سابقه انتشار ندارد و برای نخستین بار است که برای تکمیل این مجله تهیه گردیده است.

۴. لازم می‌دانم در بناب آقای حمید رضا افسری که در تنظیم و فراهم‌سازی این مجله خالصه با سعی و تلاش خویش، اینجانب را یاری نموده‌اند و از کلیه سروران گرامی که با اعلام نظر کریمانه نگارنده را ارشاد می‌فرمایند، سپاسگزاری نمایم.

ومن الله التوفيق وعليه التكلان

سید مصطفی مصطفی داماد

بهار ۱۳۹۷ - رشید